

KATSAUS

Olli Mäkinen, Jarmo Saarti, Sami Serola, Vesa Suominen

Kirjastoalan koulutus workshop Informaatiotutkimuksen päivillä 2014

Viime vuosina kirjastoalan koulutus ja sen tavoitteet ovat olleet jatkuvan keskustelun kohteena. Eräänä syynä on ollut suomalaisen koulutusjärjestelmän uudistus, erityisesti korkeakoulujen uudistukset sekä yliopistoissa että ammattikorkeakouluissa. Merkittävin syy lienee kuitenkin alan ja sen toimintaympäristön nopea muutos digitalisoituvassa viestintäkulttuurissa. Kirjastoalan kehysorganisaatiot - sekä niiden tarpeet että toiminnan tavoitteet - näyttävät muuttuvan nopeasti niin opetuksessa, tutkimuksessa kuin myös kansalaisten sivistystoiminnassa. Tämän vuoksi alan opetusta järjestävät laitokset ja Suomen kirjastoseuran Koulutus- ja tutkimustyöryhmä ovat järjestäneet useita aiheeseen liittyviä kokouksia ja työpajoja. Viimeisin niistä oli Koulutus- ja tutkimustyöryhmän vuoden 2014 Informaatiotutkimuksen päivillä järjes-tämä työpaja, jossa pohdittiin kirjastoalan koulutuksen kysymyksiä. Tavoitteena oli hahmottaa tulevaisuuden kirjastoammattilaisen osaamistarpeita.

Tilaisuus jatkoi kirjastoalan koulutuksen pohdintaa, jonka edellinen vaihe oli Tampereen yliopiston Informaatiotieteiden yksikössä Informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median tutkinto-ohjelmassa 15.9.2014 järjestetty sidosryhmätapaaminen. Tämän tapaamisen keskeisiä teemoja olivat sekä Informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median tutkinto-ohjelman opetussuunnitelmatyön kehittäminen että kirjasto- ja informaatioalan valtakunnallisen yhteistyön aktivoiminen. Tuon tapaamisen tuloksena saatiin arvokasta palautetta opetuksen parantamiseksi pedagogisesti siten, että opetuksessa lisättäisiin opiskelijoiden itseilmaisua ja vuorovaikutusta vahvistavia ja tukevia menetelmiä. Tämän päivän kirjasto- ja informaatioalan ammattilaisilta vaaditaan entistä enemmän viestintä-, esiintymis-, vuorovaikutus- ja ryhmätyötaitoja. Vaikka yliopistotason koulutuksen keskeisin tavoite on vahvistaa opiskelijan taitoja tieteelliseen ongelmanratkaisuun ja raportointiin, niin

työmarkkinoiden näkökulmasta asiantuntijalta odotetaan entistä enemmän vuorovaikutteisia projektityötaitoja ja asiantuntijoiden itsensä johtamista.

Koska workshopin teemana olivat tulevaisuuden kompetenssit, yliopettaja Olli Mäkinen Turun ammattikorkeakoulusta esitti alustavia tuloksia kirjasto- ja tietopalvelun opiskelijoiden tekemistä haastatteluista. Kirjastoseuran Koulutus- ja tutkimustyöryhmän kiinnostuksen kohteena on nimenomaan kirjastoalan, ei siis välttämättä yleisemmin esimerkiksi informaatioalan, koulutus ja kompetenssit. Kun kysytään, minkälaista tietoa ja taitoa kirjastoalalla tarvitaan tulevaisuudessa, luonteva lähtökohta on kysyä ensin, mitä kirjasto ja kirjastoala voi olla tulevaisuudessa. Ilmeisesti tarvittavat kompetenssit riippuvat myös siitä kirjastokäsityksestä, jonka pohjalta niitä pohditaan. Jossain määrin voimme ajatella, että yleisemmät esimerkiksi viestintään liittyvät kehitystrendit määrittävät sitä, mitä kirjasto voi tulevaisuudessa olla. Jos emme kuitenkaan tahdo täysin antaa periksi teknologiselle determinismille, on kohdallaan myös kysyä, minkälaiseksi kirjastoala itsessään näkee mielekkääksi pyrkiä muodostumaan tulevaisuudessa.

Mikä olisi kirjasto ja mitä siitä seuraisi?

Workshopissa pohdittiin tulevaisuuden kirjastoammattilaisen kompetensseja lähtien erilaisista mahdollisista painotuksissa siinä, miten kirjasto käsitetään. Keskustelun pohjalta muodostui seuraavat ryhmät (jatkossa koodattuina R1-R5)

- Kirjasto lainaamona (R1)
- Kirjasto palveluorganisaationa (R2)
- Kirjasto määrittelee itsensä lukemisen kautta (R3)
- Dokumentaatio ja kirjallisuus kirjaston määrittäjänä (R4)
- Virtuaalinen kirjasto (R5)

Työryhmien lähinnä ajatuskokeen luonteisesti ja hyvin rajoitetussa ajassa (n. 20 min.) toteutetun pohdinnan tuloksena saatuja kompetensseja voi järjestellä esimerkiksi sen mukaan, viittaavatko ne erityisesti kirjaston aineistoon vai käyttöön, jolloin saisimme seuraavanlaisia tarpeellisten kompetenssien osa-alueita (itse kompetenssit mukailten työryhmien raportoinnissaan käyttämiä ilmaisuja)¹.

A) Lähinnä itse kirjaston ylläpidon ja toimintojen kirjastossa järjestämisen ja kehittämisen kannalta merkityksellisiä pidettävänä kompetensseina nousi esiin esimerkiksi:

- Laaja-alaisuus, ongelmanratkaisu. Pajatoiminta ohjaaminen (R1)*
- Strategisen suunnittelun taidot (R2)*
- Yhteistyövalmiudet. Ammatti-identiteetti, itseymmärrys. Älyllinen uteliaisuus (R3)*
- Elävä virtuaalinen keskustelufoorumi (moderaattorin taidot) (R5)*

B) Kompetensseina, joiden voi ajatella viittaavan erityisesti aineistoon, dokumentaatioon tai kirjallisuuteen ja informaatio- tai dokumentaatioympäristöön, esitettiin mm. seuraavia

- Tiedon organisointi (R2)*
- Aineistontuntemus (R3)*
- Yleisesti laajan dokumentaation hallinnan välineet kuten ontologiat, louhinta, almetriikka & "jalanjäljet", webometriikka, (saisi otetta valtavasta kentästä) / a, dokumentaatio yleisesti. Kyky tunnistaa kirjallisuuden esiintymiä esim. Erityisten kirjallisuuksien sosiaalisten käytäntöjen tuntemuksen pohjalta; kirjallisuuden tuntemus & bibliografia ulottuen bibliografisesta valvonnasta ja hakujärjestelmistä kirja-/ dokumentaatiohistorian/-tutkimuksen suuntaan laajentuen (R4)*

-*Formaattien sujuva käyttö. Resurssien järjestäminen (kuratointi) valikointi, validointi etc. 3d maailma (R5)*

C) Holistiseksi aineistosta käyttöön - ulottuvuuden suhteen voisimme luonnehtia seuraavia esiin tulleita kompetensseja

- Tiedon broker. Eri alojen asiantuntijat (täydennyskoulutusta?) ei välttämättä radikaalia muutosta (R1)*
- Kuratointi- ja opetustaidot (R2)*
- Laaja-alainen sivistys (R3)*
- Pelillistäminen palvelujen käytön innostajana ja kehittäjänä (mutta mitä jos materiaali on elektronista) /? (R5) Virtuaalinen tila)*

D) Erityisesti kirjaston käyttäjään ja käyttöön suuntautuneita olivat taas seuraavankaltaiset esiin tuodut kompetenssit:

- Asiakastarpeiden selvittäminen (R1)*
- Kohderyhmien tuntemus (vanhukset, lapset, tutkijat, jne.). Segmentointitaidot, markkinointitaidot. Pedagogiset taidot (R2)*
- "Ohjaaja" ? majeutiikka (R3)*
- Julkaisussa avustaminen. Etäkäyttö. Mobilipalvelut. Pedagogiset taidot (R5)*

Oppihistoriallisesti kiertävät painopisteet ja tämän päivän sidosryhmät

Ehdotettujen kompetenssien ryhmittely yllä kytkee niitä myös alan opillisen historian painotuksiin. Kun katsomme tätä historiaa hyvin pitkältä ajalta, löydämme uuden ajan alkuvuosisadoilta kirjastonhoitajuuden kytkeytymisen historia literaria -oppiaineeseen, missä kirjastonhoitajuuden opillisena perustana korostuu tieto kirjoista (cognitio librorum, ks. Vakkari 1992 ja 1994). Varsinaisen kirjastotieteen (ensimmäisenä Saksassa nimellä Bibliothekswissenschaft) synty 1800-luvulla liittyy siihen, miten kirjallisuuden määrän kasvaessa huomio siirtyi erilaisiin, lähinnä bibliografisiin tekniikoihin, joiden avulla kasvaneesta kirjallisuudesta koettiin saada otetta. Siirryttiin "elävästä kuolleeseen kirjastoon", Vakkarin kaunopuheista ilmaisua käyttääksemme.

Varsinaisen kirjastotieteen (library science) kohteena korostuivatkin 1900-luvulla kirjaston omat toiminnot ja tehtävät. 1900-luvun loppuvuosikymmeninä, itse asiassa jo suhteellisen varhain (ks. esim. Talja & Hartel 2007), sijaa sai ajatustapa, josta käytettiin nimitystä käyttäjäorientaatio (user-orientation). Vuosituhannen vaihteen ympärillä käyttäjäorientaatiota alettiin kuitenkin jo kritisoidakin. Tuotiin esiin holistisia näkökantoja kuten Ingwersenin "kognitiivinen paradigma", missä kognitiivisia rakenteita tuli huomioida niin informaation ja dokumentaation (Ingwersenillä itsellään "potentiaalinen informaatio" l. data) kuin välittävien järjestelmienkin eikä siis yksinomaan käyttäjien taholla. Hjørlandin ja Albrechtsenin (1995) toiminta-alueanalyysi (domain analysis) myös näki toiminta-alueille spesifisiä piirteitä niin tuotannon, välityksen kuin käytönkin

tasoilla. Korostuneemmin nimenomaan aineistoon, dokumentaatioon tai kirjallisuuteen viittaa Hjørlandin (2007) ”bibliografinen paradigma” samoin kuin Suomisen (esim. 2001 ja 2015) userismi-kritiikki ja kirjallis-bibliografinen kirjastokäsitys. Hjørland huomauttaa varsin ytimekkäästi, että ”Kirjallisuutta koskevia tutkimuksia ei voi korvata vaikkapa käyttäjien tutkimisella” (Studies of literatures cannot be substituted by, for example, studies of users).

Kirjastoalan koulutuksen ja tarpeellisten kompetenssien kysymyksiä olisikin ehkä syytä lähestyä avoimin mielin myös sen suhteen, mikä kirjasto itsessään oikeastaan on, voisi olla tai sen ehkä pitäisi olla. Lyhyt katsauksemme alan pitkään opilliseen historiaan osoittaa, ette tässäkin ajassa voi mielekkäästi olla useammanlaisia painotuksia.

Työryhmän R3 esiintuoma Ammatti-identiteetti, itseymmärrys ansaitsee tässä vielä erityisen huomion, koska se kytkeytyy tässä workshopissa käytettyyn menetelmään eli erilaisten mahdollisten kirjastokäsitysten lähtökohtaan. Kirjastoalan koulutuksen voisikin ehkä toivoa synnyttävän opiskelijoissa kykyä pohtia myös omakohtaisesti sitä, mistä kirjastossa varsinaisesti on kysymys. Kirjastoahan voidaan hyvin ajatella esimerkiksi ”tiedonhankinnan näkökulmasta” (Järvelin & Vakkari 1988) yhtenä tiedonhankinnan kanavana tai vaikkapa kirjallisuuteen kytkeytyvänä ja pohjautuvana käytäntönä (vrt. Suominen 2015). Myös kirjastotutkimuksen tasolle erilaiset kirjastokäsitykset saattaisivat heijastua hedelmällisesti metateorioiden tapaan.

Alan opetuksen kehittämisen kannalta näyttää, että myös aktiivinen ja jatkuva sidosryhmien kuuleminen ja niiden mukaan ottaminen opetuksen kehittämiseen ja alan tutkimuskohteiden määrittelyyn auttaisi selvästi kehittämään opetuksen sisältöjä ja nostaisi esille käytännöllisiä tutkimus- ja kehittämiskohteita. Informaatiotutkimuksen päivät olivat selkeästi hyvä foorumi tälle osanottajajoukon laaja-alaisuuden vuoksi. Tämän lisäksi tarvitaan tietysti oppilaitoskohtaista sidosryhmäyhteistyötä.

Viittaus

¹Työryhmän R2 osalta kompetenssit kuitenkin jouduttiin jälkikäteen johtamaan ryhmän raportista, jossa ei ollut erikseen koottuina kompetensseja, vaan ainoastaan kirjaston toimintoja, joita valittiin

lähtökohta implikoisi.

Lähteet:

- Hjørland, B. (2007) Arguments for 'the bibliographical paradigm'. Some thoughts inspired by the new English edition of the UDC. *Information research*, Vol. 12 No. 4, October, 2007. Proceedings of the Sixth International Conference on Conceptions of Library and Information Science—”Featuring the Future” (<http://www.informationr.net/ir/12-4/colis/colis06.html> . Referred to 17 July 2014.)
- Hjørland, B & Albrechtsen, H (1995) Toward a new horizon in information science: domain analysis. *Journal of the American Society for Information Science* 46(6): 400-425.
- Ingwersen, P (1992) *Information retrieval interaction*. Taylor Graham, London.
- Järvelin, K & Vakkari, P (1988) Kirjastotiede ja informatiikka - tiedon hankinnan tiede. *Kirjastotiede ja informatiikka* 7(1): 18-32.
- Suominen, V. (2007) Problem of 'userism', and how to overcome it in library theory. - *Information research Information research*, Vol. 12 No. 4, October, 2007 12 (4), 1-9. Proceedings of the Sixth International Conference on Conceptions of Library and Information Science—”Featuring the Future” . <http://informationr.net/ir/12-4/colis/colis33.html>
- Suominen, V. (2015) Suominen, V. (1915). About and on behalf of scriptum est: A tiny philosophical prolegomena to an educational and literary concept of the library and librarianship with a rationality sui generis among the practices related to documentation and communication. Oulu, Finland: University of Oulu. (Ilmestymässä v. 2015)
- Talja, S. & Hartel, J. (2007) Revisiting the user-centred turn in information science research: an intellectual history perspective. *Information research*, Vol. 12 No. 4, October, 2007. Proceedings of the Sixth International Conference on Conceptions of Library and Information Science—”Featuring the Future”. (<http://www.informationr.net/ir/12-4/colis/colis04.html>. Viitattu 14.12.2015).
- Vakkari, P (1992) Saksalaisen kirjastotieteen juuret historia literarian sisäisessä ja ulkoisessa keskustelussa. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Vakkari, P. (1994) Elävästä kuolleeksi kirjastoksi: Tiedonhallinnan murros 1700-luvun lopun Saksassa. *Kirjastotiede ja informatiikka* 13(1): 3-8